

Перспективами подальших розробок у цьому напрямі дослідження є використання на практиці методів роботи з дітьми дошкільного віку з формування в них художньо-естетичного смаку, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості.

Література

1. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников : учеб. пособ. по спецкурсу для студ. пед. ин-тов / Б.Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
2. Скатерщиков В.К. Об эстетическом вкусе / В.К. Скатерщиков. – М. : Знание, 1974. – 95 с.
3. Зацепіна Н.О. Формування естетичних смаків старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Н.О. Зацепіна. – Луганськ, 2008. – 22 с.
4. Калініна Л.А. Развитие эстетического вкуса младших школьников у діяльності аматорського дитячого театру ляльок : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 “Теорія і методика управління освітою” / Л.А. Калініна. – К., 2007. – 21 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / [за заг. ред. О.Л. Кононко]. – 3-тє вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
6. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість : навч.-метод. посіб. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.
7. Бірюков М.Ю. Сучасні підходи в роботі викладачів ВНЗ з формування художнього смаку в студентів мистецьких спеціальностей / М.Ю. Бірюков // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – Ч. 1. – С. 130–131.

МАЛЬНЄВА О.В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя зумовлене соціокультурними передумовами культури педагогічної діяльності в умовах відродження освіти, необхідністю підготовки професіоналів.

Ця закономірність поширюється на мету, завдання, зміст, форми, методи, засоби й умови цього процесу й визначає його ефективність.

Формування іміджу закономірно пов'язане із процесом виховання, індивідуалізації й соціалізації особистості майбутнього вчителя. Звідси випливає, що формування цієї якості здійснюється в рамках цілісного педагогічного процесу, що включає навчальну, позанавчальну, практичну діяльність.

Специфіка формування професійного іміджу зумовлює об'єктивну необхідність достатності виховних засобів залежно від рівня сформованості кожного з його компонентів.

Чим вище мотивація до культури педагогічної діяльності, тим більш успішно відбувається формування професійного іміджу.

Варто визнати закономірним, що об'єктивний процес формування професійного іміджу майбутнього вчителя здійснюється ефективно в результаті самопрояву й самоствердження майбутнього вчителя в педагогічно організованій взаємодії. Як показало наше дослідження, суб'єктна позиція дає майбутньому вчителю відчуття змісту діяльності: здатність цілепокладання, можливість активно обирати й діяти в умовах ситуації вибору.

У зв'язку із цим необхідно визначити, які компоненти, що в сукупності відтворюють професійний імідж учителя, можуть забезпечити високий результат його діяльності, що випереджає розвиток самого іміджу.

Мета статті – показати взаємозв'язок педагогічної культури та іміджу вчителя.

Звернемося до аналізу ключових понять, які використовуються у філософській і психолого-педагогічній літературі для оцінювання професійних показників, знань, умінь й особистісних якостей педагога, а саме: “майстерність учителя”, “професійно-педагогічна майстерність”, “педагогічне обдарування”, “педагогічний талант”, “кваліфікація учителя”, “професійна компетентність учителя”, “педагогічна культура” тощо. На думку Т. Корсакової, існує закономірність між використанням окремих понять для визначення професійної відповідності педагога та специфікою вимог, які конкретне суспільство висувало до нього на певному історичному етапі розвитку. В основі розмежування понять лежать три фундаментальних ставлення: ставлення вчителя до навчального змісту; ставлення вчителя до учня; ставлення вчителя до самого себе.

Дослідниця зазначає, що в педагогічному понятійному апараті 20-х – початку 80-х рр. ХХ ст. переважало поняття “професійна майстерність”, оскільки суспільство мало потребу в педагогах з комунікативною свідомістю, здатних у найкоротший термін навчити великі верстви населення, підготувавши фахівців для вирішення культурно-виробничих завдань у нових економічних умовах. Період з кінця 80-х і 90-ті рр. характеризувався посиленою увагою до створення умов для вільного розвитку учня, що вимагало педагогів-професіоналів з гуманістичним, творчим потенціалом. Відповідно до цього наука звернулася до дослідження проблем становлення “професійної культури вчителя”. Педагог, що здійснює свою діяльність уже в новому сторіччі, розглядається тепер як “суб'єкт культури з гуманістичним культуровідповідним мисленням” (Є. Бондаревська, В. Гриньова), тому широке впровадження терміна “педагогічна культура” відображає підвищений інтерес до можливостей творчого саморозвитку такого вчителя, проявів у нього рефлексії, позитивного самостварення й націленості на постійне вдосконалення.

Проте поняття “професійна майстерність”, “професійна культура”, “педагогічна культура” учителя і викладача продовжують активно використовуватися й вивчатися в сучасному педагогічному категоріальному апараті (Є. Бондаревська, В. Гриньова, І. Ісаєв та інші); дослідження цих категорій вчені пов’язують з таким складним феноменом, як “професійний імідж”.

З метою всебічного й цілісного вивчення професійного іміджу учителя як суб’єкта освітнього процесу ми вважаємо за доцільне розглянути зазначені педагогічні категорії й вивчити зв’язки між ними.

Поняття “професійна майстерність” використовується для відображення високого рівня володіння професійними методами, прийомами й технологіями, мистецтва в передачі знань, умінь і навичок відповідно до встановлених програм, ефективності педагогічних зусиль, що здобули заслужену суспільну оцінку. Майстерність педагога являє собою взаємозв’язок професійно значущих знань, умінь, творчих й особистісних якостей, а також набутого досвіду й позитивного ставлення до своєї професійної діяльності; гнучкість використання засвоєних методів і наявність власного стилю роботи, підвищений рівень сформованості всіх професійно значущих якостей, що виникає на базі загальної культури педагога, його теоретичних знань і володіння педагогічною технікою й забезпечує самоорганізацією професійної діяльності. І. Зязюн називає педагогічну майстерність “сплавом індивідуальних якостей і професійної компетентності педагога”. А. Гридасова також підкреслює індивідуально-особистісний момент у становленні майстерності педагога: “Під професійною майстерністю розуміється повна самореалізація, самоздійснення особистості у творчій професійній діяльності на основі рухливих інтегративних психологічних новоутворень, творче проектування своєї кар’єри, досягнення вершин професійного розвитку”. С. Архангельський в основу цього поняття закладає вміння моделювати навчальну ситуацію, учнівську аудиторію, її інтереси, емоції тощо.

Для становлення педагогічної майстерності педагогові потрібно:

- наявність високої кваліфікації в конкретній галузі науки й внесок самого педагога в її розвиток;
- покликання до педагогічної діяльності, тобто обґрунтована захопленість справою й переконаність у значущості своєї професійної діяльності, потреба в її здійсненні, любов до педагогічного процесу, прагнення підвищувати свою майстерність;
- завзята праця при підготовці до занять, постійне наукове й педагогічне вдосконалення;
- поповнення психолого-педагогічних знань, уміле їх використання в навчально-виховному процесі;
- усвідомлення відповідальності за виконувану діяльність;
- наявність дієвої підтримки з боку оточуючих;

– певний ступінь соціальної автономії в прийнятті ключових рішень із питань навчання й виховання.

Іноді термін “майстерність” заміняється словом “кваліфікація”, як, наприклад, у відомому вислові А. Макаренка: “Те, що ми називаємо високою кваліфікацією, упевнене й чітке знання, уміння, мистецтво, золоті руки, небагатослівність і повна відсутність фрази, постійна готовність до роботи – ось що захоплює хлопців найбільшою мірою”. Однак “кваліфікація” є більш вузьким поняттям, ніж “майстерність”, що передбачає вільне володіння знаннями й уміннями у своїй професійній галузі, багатобічну ерудицію, кругозір інтелігентної людини, широту її культури, філософську й політичну переконаність”, тоді як педагогічна майстерність викладача визначається вмінням наповнювати зміст освіти особистісними сенсами й обирати в ході освітнього процесу такі методи й технології, які б мали індивідуально-розвивальний характер.

Близьким до терміна “педагогічна культура” вчителя, але більше загальним і застосовуваним до будь-якої професії, є поняття “професійна культура”, що розуміється як атрибутивна властивість професійної групи людей, сукупність знань і навичок, що забезпечують високі результати професійної діяльності; розвинута здатність до вирішення професійних завдань.

В узагальненому плані культура фахівця – це цілеспрямована активність індивіда й співтовариства, спрямована на вдосконалення його творчих можливостей у вирішенні нестандартних завдань при здійсненні професійних ролей. І хоча професійна культура дотепер трактується неоднозначно і немає чіткої класифікації складових її компонентів, при визначенні цього поняття найчастіше називаються особистісні властивості й професійні вміння в галузі культури поведінки, емоційної культури, культури мови й культури педагогічного спілкування.

У процесі вивчення професійно-педагогічної культури відбулося поглиблення теорії культурологічного підходу, основи якого розроблялися А. Арнольдом, В. Біблером, Є. Бондаревською, Ю. Ждановим, Г. Ільїним, І. Ісаєвим й ін. Культурологічний підхід зумовлює здійснення професійно-педагогічної освіти як процесу інтеріоризації вчителем педагогічних цінностей, загальнолюдських сенсів й їх використання як детермінант індивідуально-професійного самовизначення в педагогічній діяльності. Відповідно до думки І. Ісаєва, культурологічний підхід дає змогу аналізувати соціальні й культурні процеси в їх динаміці. Він надає комплекс теоретико-методологічних знань й організаційно-педагогічних заходів щодо використання й трансляції цінностей і технологій навчального процесу, які забезпечують творчу самореалізацію особистості викладача.

Стосовно професійної культури викладача дослідники відзначають її вищий, інтегративний рівень порівняно з педагогічною майстерністю, що по-

лягає в поєднанні суб'єктивно значущого становлення до педагогічної професії й володінні професійною діяльністю на індивідуально-творчому рівні, у гуманістичному, творчому підході до вільного розвитку учня як центра освітнього процесу. Так, О. Новицька звертає увагу на цілісний, культуровідповідний, індивідуально-моральний характер професійної культури вчителя, розуміючи її як “складну генетично й соціально детерміновану систему, невід’ємну від загальнолюдської культури, інтегративне особистісне утворення кваліфікованого фахівця, що характеризується наявністю в нього достатнього запасу педагогічних, методичних, спеціальних знань і вмінь у сукупності з високими індивідуально-моральними якостями й досвідом творчої діяльності.

На нашу думку, деяка обмеженість змісту поняття “професійна культура викладача” зумовлена рамками конкретної професії й виконанням певної сукупності професійно-педагогічних функцій. При цьому у випадку використання комплексного підходу до вивчення загальнопедагогічних, особистісних, творчих і спеціально-предметних компонентів професійної культури педагога її опис наближається до іншого терміна – “педагогічна культура вчителя”.

Так, В. Гриньова стверджує, що “педагогічна культура майбутнього вчителя являє собою систему і водночас елемент педагогічної системи, особистісне утворення, діалектичну інтегровану єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв’язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються у різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх послуг” [1, с. 16].

Далі дослідниця доводить, що “педагогічна культура майбутнього вчителя являє собою діалектичну інтегровану єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей і цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відношень. Вони є своєрідними осями координат, на основі яких і викреслюється модель педагогічної культури” [1, с. 17].

В. Гриньова вважає, що “технологічні цінності являють собою систему вмінь студентів. Сформованість інтелектуальних умінь забезпечує розвиток педагогічного мислення, реалізацію цілей процесу навчання, його корекцію, оцінку та аналіз. Комунікативні вміння допомагають ефективній організації процесу спілкування, запобігаючи непорозумінням та конфліктним ситуаціям, надаючи можливість вільно реалізовувати свої сили та здібності як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях, працювати в умовах співдружності з учнями. Більш ефективно формуються комунікативні уміння на основі засвоєних принципів і правил етикету. Уміння педагогічної техніки дають змогу вчителю сформувати свій професійний імідж і візуальний образ, підвищити рівень культури мови, володіти своїми емоціями та почуттями, розвинути акторські уміння. До технологічних цінностей відносимо також і вміння педа-

гогічної техніки, які є зовнішньою формою поведінки вчителя і допомагають створити його професійний імідж. В іміджі вчителя відображається його привабливість, культура, приємні манери, життєрадісність, сучасність. Професійний імідж включає візуальний, внутрішній, вербальний і акторський образи [1, с. 19].

Імідж – це цілеспрямовано створена або така, що стихійно виникла, форма відображення суб'єкта у свідомості людей. При цьому як відображений в іміджі суб'єкт, як правило, виступає людина, група людей, організація тощо. Це не суперечить положенню про те, що імідж являє собою образ суб'єкта, оскільки прообраз іміджу завжди наділяється суб'єктними характеристиками. Імідж є образом, з якого й складається його родова сутнісна характеристика. У тлумачних словниках слово “образ” визначається як вигляд, вид, подoba, живе, наочне уявлення про когось або щось, узагальнене художнє відображення дійсності, що має форму конкретного, індивідуального явища, тип, характер, втілений у художньому творі.

Висновки. Виділені сутнісні характеристики професійного іміджу педагога у своїй сукупності виражають його суб'єктивно-діяльнісний характер, що виявляється в тому, що джерелом виникнення, функціонування й формування іміджу педагога є суб'єкт, і здійснення цих процесів без участі суб'єкта є неможливим. В основі діяльності педагога зі створення іміджу й підтримці іміджевої взаємодії, у ході якої відбувається функціонування й подальше формування іміджу, лежать потреби, мотиви й цілі педагога. Ця діяльність може характеризуватися різним ступенем довільності, усвідомленості й доцільності, що передбачає можливість її професіоналізації на основі розвитку відповідної компетентності, спрямованої на підвищення її продуктивності й оптимізації її результатів.

Література

1. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.М. Гриньова. – К., 2001. – 45 с.

МАШКІНА Л.А.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Професійна підготовка фахівців початкової шкільної освіти вищої кваліфікації здійснюється шляхом оволодіння теорією та педагогічними вміннями і навичками. Останні здобуваються в процесі педагогічної практики.

Зміст педагогічної практики відображає основні напрями державних стандартів початкової шкільної освіти в Україні та зміни, які відбуваються в цій системі. Випускник педагогічного вузу має вписатися в інноваційний ре-